

ВИСНОВКИ

Здійснені Інститутом біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського комплексні дослідження проблем формування й використання вітчизняних ресурсів біографічної та біобібліографічної інформації, зокрема місця і ролі у цьому процесі бібліотек, наукових установ, закладів освіти, їх потенційних можливостей у справі поширення біографічних знань, дозволяють вийти на більш високий рівень теоретичного осмислення завдань, форм і алгоритмів інтеграції, опрацювання, систематизації, оприлюднення наукової й науково-популярної історико-біографічної і сучасної поточної біографічної та біобібліографічної інформації, сформулювати на цій основі низку актуальних методичних і практичних рекомендацій щодо наукових, організаційних та технічних підходів до справи збирання, узагальнення, оформлення й репрезентації, насамперед в електронному просторі, гостро запитуваних нині сферами науки, освіти, культури, державного управління матеріалів про наших співвітчизників — діячів минулого і сучасників.

Дослідження старого й сучасного досвіду розбудови рукописних, друкованих та електронних ресурсів біографічної інформації свідчить, що у наш час Інформаційної революції та розбудови Суспільства знань вони посідають все більш вагоме місце в системі соціальних комунікацій, гуманітарному інформаційному просторі суспільства. Біографічна інформація стала однією з першорядних складових соціально значущої інформації, а її поширення та використання — важливою частиною соціокомунікативних процесів, забезпечення інтелектуальної й духовної самостійності та інформаційної безпеки України. З цього погляду сприяння розвитку вітчизняних електронних історико-біографічних та присвячених персо-

наліям наших сучасників ресурсів є важливою й ефективною гуманітарною технологією у справі забезпечення передачі моральних цінностей і традицій, громадянського досвіду між поколіннями, виховання світоглядних та патріотичних переконань, формування цілісного вітчизняного соціокультурного середовища, а отже — утвердження української національної ідентичності, розбудови відкритого демократичного суспільства, його політичної консолідації.

У сучасному світі ресурсам біографічної інформації притаманні не лише стрімке збагачення їх контенту й демократизація змістового наповнення, а й небувале зростання самого кола зацікавлених ними користувачів, розширення сфер, способів та інтенсивності використання, перетворення їх на дієвий чинник розвитку освіти, науки і культури.

Поширення біографічної інформації є в сучасних умовах справою досить широкого кола різноманітних учасників комунікативних процесів. Зрозуміло, що бібліотеки не можуть мати у цій сфері монопольного становища. Однак побутуючі подекуди уявлення стосовно того, що справа збирання, опрацювання й представлення як фахівцям, так і широкій аудиторії ресурсів біографічної інформації цілком здатна нині успішно розвиватися, ігноруючи систему традиційних бібліотечних установ, поза ними, ґрунтуючись переважно на базі новітніх суто електронних інформаційних центрів, послугуючись потужними мережевими пошуковими системами, є досить вразливими і хибними.

Вони не враховують реальної ролі та можливостей бібліотек як потужних інтеграторів історико-біографічної й сучасної біографічної інформації у її традиційній друкованій, а нині і в електронній формі. Беззаперечні переваги бібліотечних установ полягають у наявності величезного, впродовж дуже тривалого часу напрацьованого високопрофесійного досвіду, традицій і технологій цілеспрямованого збирання як універсальних за змістом, так і різноманітних тематичних колекцій біографічних видань, їх бібліографічної систематизації та інтелектуального опрацювання з метою виокремлення всього актуального, нового для науки й принципово важливого, методичної і рекомендаційної підготовки ресурсів для

ефективного цільового використання різними категоріями читачів. До цього слід додати створення бібліотеками власних інтелектуальних інформаційних продуктів — каталогів і путівників по книжкових та рукописних фондах і колекціях, тематичних картотек, біобібліографій, баз біографічних даних та архівів біографічних матеріалів, науково-методичних та рекомендаційних публікацій, що нині успішно входять у бібліотечний електронний інформаційний простір, а також ефективність організації бібліотеками тематичних виставок, зокрема віртуальних, презентацій новинок історико-біографічної літератури, проведення бібліотеками наукових семінарів, читань, конференцій, використання інших форм живого спілкування з читачами, що орієнтують їх у величезних, постійно зростаючих інформаційних масивах.

Шляхом упорядкування тематичних колекцій друкованих і електронних документів, систематичного складання і видання бібліографій та біобібліографій, формування баз персоналогічної інформації, електронних архівів, реферування історико-біографічних публікацій, розробки різноманітних методичних рекомендацій, попередньої цільової підготовки ресурсів для використання їх різними категоріями безпосередніх споживачів — читачів бібліотек і віддалених користувачів електронних мереж (зокрема, учнями і вчителями, студентами, науковцями, викладачами вищих навчальних закладів, працівниками музейних і архівних установ, любителями історії) бібліотеки успішно реалізують свою роль як науково-інформаційних, так і науково-методичних, консультаційних центрів. Подібне живе спілкування, забезпечення адресності інформації є набагато більш ефективним для задоволення інтересів і запитів читачів, ніж їхня самотійна, «від нуля», пошукова робота в електронних інформаційних мережах, неминуче пов'язана з подоланням значного інформаційного шуму.

У той самий час аналіз побудови і функціонування «позабібліотечного» сегмента електронної біографіки переконливо свідчить, що ігнорування електронними інформаційними центрами та упорядниками різного роду інформаційних проектів нагромадженого бібліотеками досвіду науково-

інформаційної роботи в біографічній галузі незрідка призводить їх до прикрих помилок і недоробок, які суттєво знижують пізнавальне значення створюваних, по суті, упорядниками-аматорами електронних ресурсів біографічної інформації. Зазначене особливо відчувається нині у біографічних розділах численних комерційних електронних бібліотек, яким притаманна відсутність наукової систематизації, надійних пошукових систем, випадковість, певна однобічність або й тенденційність добору контенту.

В сучасних умовах бібліотеки здобули широкі можливості самостійно, на основі своїх фондів і колекцій, або в тісній співпраці з інформаційними корпораціями та видавництвами формувати масштабні електронні бібліотеки, де оцифровані біографічні видання, професійно систематизовані і безпосередньо під'єднані до баз біографічної інформації, створюють єдині цілісні інформаційні комплекси.

Світовими бібліотеками нагромаджений на сьогодні великий і дуже різноманітний досвід біографічно-інформаційної роботи. У теоретичному, методичному і практично-організаційному плані він є вкрай важливим для українських бібліотек — відкриває перед ними широкий простір оригінальної постановки й творчого вирішення принципово нових завдань у сфері роботи з біографічною інформацією, накопичення й упорядкування її ресурсів з метою забезпечення найрізноманітніших освітніх, пізнавальних та наукових читацьких запитів. Використання всього розмаїття напрацьованих у сучасному бібліотечному світі нових підходів, форм і методів роботи дає можливість українським бібліотекам (великим, середнім і малим, універсальним публічним і спеціалізованим) успішніше освоювати важливий сегмент інформаційного простору — систематизацію і поширення біографічної інформації, що сприятиме більш повній реалізації суспільної ролі бібліотек як важливих осередків національної культури.

Інтеграція та просування до читача ресурсів біографічної інформації, по суті, є давнім напрямом діяльності бібліотек України практично всіх рівнів. Її здобутки і недоліки пов'язані насамперед з укоріненістю в традиційну практику формування основних і підручних фондів, систематизації і

каталогізації, біобібліографічної та культурно-масової роботи бібліотек, яка складалася впродовж багатьох десятиліть.

Суспільно-політичні, інтелектуальні, культурні зрушення, що відбулися від часу здобуття Україною незалежності, усунувши старі ідеологічні перепони, суттєво змінили й збагатили спрямування бібліографічної та біобібліографічної діяльності бібліотек, піднесли її на якісно вищий рівень, відкрили принципово нові можливості щодо розкриття людського потенціалу України крізь віки. Це стимулювало суттєве розширення підготовки бібліотеками не лише бібліографічних та біобібліографічних покажчиків, а й розгорнутих описів і путівників по рукописних фондах та особових архівних фондах вчених, діячів освіти і культури високого науково-методичного рівня й змістового інформаційного наповнення.

Нині, за доби Інформаційної революції, бібліотеки активно включаються у справу формування універсальних, національних, галузевих та тематичних, регіональних електронних ресурсів біографічної інформації. Сучасні бібліотечно-інформаційні технології дозволили ефективно поєднати в них традиційну біобібліографічну матрицю зі створенням персональних біографічних колекцій, електронних словників, баз даних, електронних архівів та представленням повнотекстових електронних бібліотек документів і матеріалів. Розгортання вітчизняними бібліотеками структурованих електронних баз та архівів постійно поповнюваної біографічної та біобібліографічної інформації, які поєднують власне довідковий ресурс із широким доступом до матеріалів повнотекстових цифрових бібліотек, є явищем принципово новим, важливим і перспективним для розвитку справи поширення біографічних знань.

Велику роботу в цьому плані здійснюють провідні бібліотечні установи: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна парламентська бібліотека України, Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, публічні бібліотеки Харкова, Одеси, інших міст України, університетські бібліотеки. Цей напрям роботи добре представлений та-

кож на веб-сайтах обласних універсальних наукових бібліотек — Вінницької, Волинської, Донецької, Закарпатської, Миколаївської, Херсонської і багатьох інших. Всі вони успішно реалізують свої науково-методичні й організаційні переваги порівняно із суто електронними інформаційними центрами, підтверджуючи тим самим визначальну роль бібліотек у формуванні важливого сегмента гуманітарного інформаційного простору.

Водночас вивчення проблеми співвідношення між сучасною бібліотечною і «позабібліотечною» біографікою дозволило науковцям Інституту біографічних досліджень дійти низки висновків, які мають загальне методологічне значення для справи інтеграції й поширення соціогуманітарного знання за доби електронних комунікацій. Йдеться про необхідність переходу бібліотечних фахівців від парадигми «бібліотекоцентризму», уявлень про самодостатність бібліотечної системи як провідного центру соціальних комунікацій до нового осмислення й реалізації ролі бібліотечних установ у значно більш широкому колі освітніх, наукових, інформаційних, управлінських інституцій, недержавних інформаційних центрів і громадських ініціатив.

Адже активну біографічно-інформаційну роботу провадять нині академічні інститути, університети, спеціалісти яких прагнуть розкрити спадщину видатних діячів науки і освіти, чиї імена пов'язані із цими установами і освітніми закладами. Значну роль у розвитку біографічної інформації продовжує відігравати й використання «малих форм» — невеликих тематичних ресурсів на веб-сайтах музеїв, архівів, видавництв, громадських організацій, у численних аматорських краєзнавчих проектах. Біографічній інформації надається все більше місця у блогах, на читацьких форумах та в соціальних мережах.

У той час, коли державні бібліотечні установи є найбільш ефективними інтеграторами й поширювачами історико-біографічної інформації, сфера сучасної (поточної) біографічної інформації в Україні більш-менш забезпечена зусиллями численних недержавних інформаційних центрів, владних органів, наукових установ і освітніх закладів. Проте для всіх

учасників інформаційного процесу, незалежно від їх цілей та форми власності, однаково важливим є вихід на принципово новий рівень організації та науково-методичного забезпечення цієї роботи. У цілому з характеру біжучого етапу розвитку електронних біографічних ресурсів впливає необхідність серйозних зусиль для наближення їх до рівня вимог сучасної інформаційної парадигми та більш активного використання засобів, запропонованих новітніми інформаційними технологіями, а також — важливість прогнозування і врахування можливості появи у найближчому майбутньому принципово нових інформаційних запитів і відповідних їм технологічних можливостей.

Отже, упорядники ресурсів біографічної інформації повинні не повторювати нині послідовно ті етапи, які вже давно пройдені європейською і світовою електронною біографікою, а шукати і впроваджувати у практику одразу новітні, інноваційні з наукового, інформаційного й соціально-комунікаційного погляду технології, пов'язані насамперед із розбудовою динамічних, безперервно поповнюваних баз даних, відкритих архівів.

Особливо слід враховувати, що подальший розвиток інформаційних систем чимдалі більше буде пов'язаний із впровадженням інтелектуальних технологій, спроможних вже нині автоматично генерувати, систематизувати, а почасти й аналізувати дані за персоналіями на основі синтезу даних, наявних у мережі Інтернет, наприклад, складати бібліометричні профілі вчених, визначати їх рейтинги за науковими публікаціями або створювати інформаційні портрети державних та громадсько-політичних діячів за розрізненими матеріалами їхніх виступів, парламентської діяльності тощо. Динаміка змін в інформаційному середовищі нині настільки висока, що передбачити всі нові потенційні можливості у справі інтеграції біографічної інформації та обслуговування нею читачів бібліотек і користувачів інформаційних мереж досить складно навіть на відносно коротку перспективу.

Нагромаджений досвід свідчить як про важливість подальшого розвитку ресурсів «вшир», так і про посилення науково-методичного забезпечення цієї роботи, досягнення

певної уніфікації ресурсів за рахунок визначення оптимального кола їх інформаційних складових. При цьому йдеться про необхідність піднесення рівня інформативності персоналій, наповнення їх даними, що становлять інтерес для читачів і ділових партнерів, а також супровідними бібліографічними та повнотекстовими матеріалами. Завданням на найближчу перспективу є подальший розвиток інтегрованих ресурсів історико-біографічної та сучасної біографічної інформації, які б створювали можливість використання їх як цілісних інформаційних комплексів для здобуття нових знань.

Важливим для розвитку в Україні справи біографічної інформації є також піднесення її якісного змістового рівня, уникнення тих помилок і небезпек, які вже досить болісно виявилися у зарубіжному і вітчизняному досвіді. Йдеться, насамперед, про те, що у всьому світі біографічна інформація нині відчутною мірою переміщується у площину прикладного позанаукового знання, іноді досить спрощеного. Не можна не помічати того, що у багатьох випадках збіднюється її ідейний потенціал, втрачається принцип наукової вивіреності і зваженості інформації. Вона незрідка стає занадто «усередненою», розрахованою на «організацію дозвілля» недостатньо вибагливого користувача. Останніми роками все більш помітними стають тенденції до ажіотажності, сенсаційності. Багато в чому дається взнаки недостатнє врахування досвіду й традицій довідкової біографіки, науково-інформаційної, джерелознавчої та археографічної роботи. Дуже часто майже не враховуються цільове призначення інформації, соціально-психологічні, етнопсихологічні та навчально-педагогічні аспекти її сприйняття. Помітними є політизованість окремих ресурсів, використання їх для глобальних інформаційних впливів.

У цілому бурхливий і, за багатьма параметрами, стихійний розвиток електронних ресурсів біографічної інформації за нашої доби, недостатня визначеність його суттєвих методичних і організаційних засад, завдань і перспектив на майбутнє об'єктивно створили гостру проблемну ситуацію, висунули на порядок денний цілий комплекс важливих дослідницьких завдань, без глибокого осмислення і розв'язання яких, на

нашу думку, подальший поступ біографічно-інформаційної справи не може бути по-справжньому успішним і корисним для суспільства в плані забезпечення інформаційних запитів сфер освіти, науки, культури, патріотичного виховання, державного управління, репрезентації України у світі.

Зважаючи на об'єктивні потреби подальшого розвитку й збагачення соціогуманітарної сфери українського суспільства, біографічно-інформаційна справа потребує сьогодні посиленої уваги з боку держави і професійного співтовариства, а отже — ґрунтовного науково-методичного та організаційного забезпечення. У теоретичному плані черговими завданнями на найближчу перспективу виступають окреслення всього широкого видового діапазону ресурсів біографічної інформації, прогнозування тенденцій їх еволюції, завдань та перспектив інтеграції до електронного інформаційного простору; функціонування їх у різних сферах та рівнях соціальних комунікацій: у державному, суспільному та приватному житті, у науці, освіті, культурі, вихованні. На професійну увагу заслуговують питання змістового наповнення, стилістичних характеристик і загальної соціокультурної спрямованості біографічних ресурсів відповідно до трансформації інформаційної парадигми суспільства. Подальшого поглибленого вивчення потребують проблеми розвитку методичного інструментарію дослідницької, видавничої та інформаційної роботи, збереження, передачі й наступного розвитку традицій вітчизняної біографічної інформації, подолання застарілих стереотипів, взаємозв'язків і співвідношення електронних ресурсів з друкованою біографічною продукцією.

В умовах швидкого розвитку українських електронних інформаційних ресурсів перед їх упорядниками — дослідниками-біографістами, бібліотечними фахівцями і спеціалістами інформаційної справи гостро постали завдання збереження основоположних світоглядних та ідейних засад вітчизняної довідкової біографічної справи, обумовлених багатоміжним історичним досвідом народу, його цінностями й ідеалами, глибинними ментальними установками, а також примноження і творчого розвитку традицій, напрацьованих зусиллями багатьох поколінь.

Скорочення, вжиті в монографії

- АЮЗР — *рос.* «Архив Юго-Западной России»
БД — база даних
БСЭ — *рос.* «Большая советская энциклопедия»
ВБЛ — «Віртуальна біографічна лабораторія»
ДБА — довідково-бібліографічний апарат
ДВОУ — Державне видавниче об'єднання України (м. Харків)
ДНПБУ — Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
ЕІУ — «Енциклопедія історії України»
ЕСУ — «Енциклопедія сучасної України»
ЗНТШ — «Записки Наукового товариства імені Шевченка»
ІБД — Інститут біографічних досліджень
ІСРБІ — інформаційна система ресурсів біографічної інформації
ЛННБУ — Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника
МАТ — Московське археологічне товариство
МОН — Міністерство освіти і науки
НААН — Національна академія аграрних наук
НАН — Національна академія наук
НАПН — Національна академія педагогічних наук
НБУВ — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
НБУ для дітей — Національна бібліотека України для дітей
НДР — науково-дослідна робота
ННСГБ — Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
НПБУ — Національна парламентська бібліотека України
НТШ — Наукове товариство імені Шевченка
ОБД — обласна бібліотека для дітей
ОУНБ — обласна універсальна наукова бібліотека
ПЗ — програмне забезпечення
ПК — персональний комп'ютер

- РБІ — ресурси біографічної інформації
РБС — *рос.* «Русский биографический словарь»
РГТ — Російське географічне товариство
РДБ — республіканська дитяча бібліотека
РЕІУ — «Радянська енциклопедія історії України»
РІНЦ — російський індекс наукового цитування
СКВ — система керування вмістом
СКБД — система керування базами даних
УБС — «Український біографічний словник»
УІНЦ — український індекс наукового цитування
УНБА — «Український національний біографічний архів»
УГСПЛ — Українська Гельсінська спілка з прав людини
УРЕ — «Українська радянська енциклопедія»
УРЕС — «Український радянський енциклопедичний
словник»
УСЕ — «Універсальний словник-енциклопедія»
ХПГ — Харківська правозахисна група
ЦБС — централізована бібліотечна система
ЦНБ — Центральна наукова бібліотека (нині — НБУВ)
ЧГВАК — Чернігівська губернська вчена архівна комісія
ЧСК — Чернігівська статистична комісія

National resources of the biographical and bio-bibliographic information: the problems of formation and usage : collective monograph / [V. I. Popyk (project manager), N. I. Lyubovets, O. M. Yatsenko, S. M. Lyashko etc.] ; NAS of Ukraine, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. – Kyiv, 2016. – 272 p.

ISBN 978-966-02-8011-0

The collective monograph prepared by the scientists of Institute of biographical research Vernadsky National Library of Ukraine is devoted to the analysis of the historical experience of the development of the biographical research in Ukraine and the formation of their modern research paradigm; highlights the questions of the functioning of biographical knowledge in Ukrainian society; outlines the problems and future tasks of library activities as leading centers of integration, processing and distribution of printed and electronic resources of the biographical and bio-bibliographic information.

The monograph is intended for a wide range of the researchers-biographers: professionals and amateurs, scientists, pedagogues, students and postgraduate students of higher educational institutions, library scientists, bibliologists, bibliographers, library and information professionals, specialists in information and communication technologies.

Отечественные ресурсы биографической и биобиблиографической информации: проблемы формирования и использования : коллективная монография / [В. И. Попик (руковод. проекта), Н. И. Любовец, О. Н. Яценко, С. Н. Ляшко и др.] ; НАН Украины, Нац. б-ка Украины им. В. И. Вернадского. – Киев, 2016. – 272 с.

ISBN 978-966-02-8011-0

Коллективная монография, подготовленная научными сотрудниками Института биографических исследований Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, посвящена анализу исторического опыта развития биографических исследований в Украине и формированию их современной исследовательской парадигмы. Работа затрагивает вопросы функционирования биографического знания в украинском обществе, очерчивает проблемы и перспективные задания деятельности библиотек как ведущих центров интеграции, обработки и распространения печатных и электронных ресурсов биографической и биобиблиографической информации.

Монография предназначена для широкого круга исследователей-биографистов: профессионалов и любителей, ученых, преподавателей, студентов и аспирантов высших учебных заведений, библиотековедов, книговедов, библиографоведов, работников библиотечной и информационной сфер, специалистов по информационно-коммуникационным технологиям.

Колективна монографія

**ВІТЧИЗНЯНІ РЕСУРСИ БІОГРАФІЧНОЇ
ТА БІОБІБЛІОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ:
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
Й ВИКОРИСТАННЯ**

Редактор: Т. В. Котлярова

Дизайн, верстка і обкладинка: Ю. В. Вернік

Підп. до друку 12.09.2016. Формат. 60x84x16.
Друк. офс. Ум. друк. арк. 15,27. Обл. вид.арк. 15,78.
Наклад 200 примір. Зам. № 11.

Надруковано у НВЦ Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.